

CEMDET NASIR

Babil'in doğusundaki Tarihî Kiş sitesinin 24 Km. kuzey doğusunda bulunan Cemdet Nasır mevkiî Mezopotamya proto-hıstuvarının devirlerinden birine ismini vermiş olmakla meşhurdur.

Mezopotamya'nın güneyinde El Obeid, Uruk kiş ve Cemdet Nasır'daki arkeolojik araştırmalar bu bölgenin en eski tarihini aydınlatma bakımından dikkati çekmiştir. Cemdet Nasır'ın temsil ettiği kültür devri, eski siteler olan Ur, Lagaş, III. Uruk Kiş, Tel Asmar, Arpaçia ve El Obeid'te ras'andığı gibi, Tupilaş ve Eşmunada ve daha doğuda II. Sus ve bálhassa Tepe Muzian'da da bulunmaktadır. Bu kültürün asıl merkezi ise Cemdet Nasır'dır. Fakat dikkate şayandır ki bu kültürün geniş bir yayılma sahası olmuştur. Sadece yukarı Mezopotamya değil İran yüksek yaylasında, Hazer denizi güneylerinde, diğer taraftan ise Suriye ve Filistin üzerinden Mısır içerlerine kadar nüfuz etmiştir. Yukarı Mısır'daki Negade kültürü ile müşterek vasıflar gösterir ve bu devirlerin kronolijisi bakımından önemlidir. Bu devri tahmini olarak M.Ö. IV. bin (3300) de kabul etmek lâzımdır.

Cemdet Nasır'daki suni tepeler (Tel = Hüyük) 850 m. 180 m. üzerindeki genişliğe yapılmış'ardır. Ortadaki en mühim tepe 360 m. uzunluğundadır. Burasının ova düzlüğünden en yüksek noktası 3 m. 49 s. dir.

Tablet ve boyalı seramiklerin bulunmasile dikkati çeken Cemdet Nasır da 1925 ten itibaren sistemli hafriyat yapılmıştır.

Mezopotamya tarihinin ilk devirleri El-Obeid ile başlar. Bunu Uruk devri takip eder. Cemdet Nasır ise üçüncü büyük devreyi teşkil etmektedir.

Cemdet Nasır'da meydana çıkarılan geniş platformda kale duvarları içinde yassı tuğlalarla yapılmış bir saray bulunmuştur. (92/48 m.) Arkeolojik belgelere göre, en eski teokratik site

devlet teşkilâtının burada kurulmuş olduğu anlaşılıyor. Yani ilâhın yer yüzündeki mümessili İlâh ile Kralı arasında mu-tavassıt bir durumdadır.

Diğer sitelerde bulunan Cemdet Nasır devrinin mimari eser-lerinden daima mabetlere önem verildiği görülmektedir.

Yazı - Mezopotamya'nın en eski yazısı bu devirden önce bir tekâmül safhasını takîp etmiştir. Ancak Cemdet Nasır dev-rine ait bulunan tabletlerde Uruk'un piktografik (391 işaret) yazı sisteminde üleri giderek fonetik işaretlere de yer verilmiş-tir. Böylece bu yazı sisteminde fikirler ifade edildiği gibi se-dalı harfler de bulunmaktadır. (463 işaret)

Bu yazılarda okunan Kîdnum kelimesini, sitenin eski ismi olarak kabul etmek isteyenler vardır (Langdon).

Bulunan tabletlerin mahiyetlerinden anlaşıldığına göre, mâbetlerin yanı başlarında kâtiplerin okuyup yazmaları için ye-tiştirilmesine önem verilmiştir. Öğrenmek için yazı işaretleri-nin listeleri talebeler tarafından daima tekrar edilmiştir.

Bu kâtipler aynı zamanda mabetlere ait servetin hesaplara-rını tutmaktadırlar. Ancak bu hesapları bazen Sumer menşei-n-den gelen altılı bazen de Elam menşei'nden gelen onlu sisteme göre yapmaktadırlar. Bu suretle anlaşılıyor ki bu devirde gü-ney Mezopotamya'nın eski sitelerinde henüz kesin bir aritme-tik sistemi kurulmamıştır.

Dil bakımından bu devrin yazılı belgelerinde Sumer dilinin arkayık bir şekli olduğu kabul ediliyor.

Seramik : Cemdet Nasır devrinin en karakteristik hususi-yetli seramiklerindedir. Bu devirdeki seramikleri umumiyetle çarkta yapılmaktadır. Renk itibariyle açık kahverengi ekseri-yettedir. Biçimleri resimlerde görüldüğü gibi pek çok çeşitleri bulunmaktadır. Fakat seramik bakımından bu devreyi eski-sinden ayıran en bariz hususiyet Uruk devrinin bol süslü se-

ramiğine mukabil bu çeşit eserlerin azalmasıdır. Cilasız yeşilimsi çanak çömlek üzerine siyah renkte geometrik süsler yapılmaktadır. Bazen de küçük küpler üzerine itina ile cilalanmış çok renkli Polychrome (siyah ve kırmızı) geometrik süsler veya nebat, hayvan resimleri yapılmıştır.

Silindir mühürler : Uruk devrinin devamı olarak silindir mühürler revaçtadır. Esasen ilk devirlerin damga mühürleri yerine yazının kullanılmaya başlamasıyla beraber silindir mühürler ortaya çıkmış, ve M.Ö. VIII. asra kadar Mezopotamya'nın en önemli karakteristik vasfı olarak bunlar kullanılmıştır. Silindir mühürler üzerinde bazen geometrik bazen de tamamen naturalist resimler yapılmıştır. Bunlarda perspetif olmamakla beraber insan ve hayvan resimleri muvaffak bir surette yapılmıştır. Cemdet Nasır devri silindir mühürlerinin usupları daha helirli bir şekilde mütekâmil bir safhaya ulaşmıştır. Bilhassa şahısların ve hayvanların hareket halinde resmedilmeleri dikkate değer. Meselâ kadınların oturur vaziyette vazolar imal ederken gösterilmeleri, erkeklerin avlanmaları sahneleri bu devrin sanatı hakkında güzel bir fikir vermektedir.

Taş eserler : Taşları oyarak ve şekil verilerek yapılan kaplar bu devrin sonlarına doğru epey revaç bulmuştur. Bunların bazıları çeşitli hayvanların temsili şeklinde yapılmışlardır. Meselâ Ur'da bu devri temsil eden bu çeşit eserler arasında yatan bir ayı şeklindeki vazo gösterilebilir. Sus'ta ise bu çeşit vazolarda bir çok hayvanlar temsil edilmiştir.

Büyük vazolarda ise barelieflerde realist ve muvazeneli bir sanat görüşü hâkimdir.

Diğer taraftan dikili taşlardaki kabartmalar bilhassa zikre değer. Meselâ Uruk'ta bulunan bir stelde iki şahıs birer arslan ile mücadele etmektedir. Bu sahnedeki giyim tarzı bilhassa enteresandır.

Kuşakla belden sıkılmış uzun bir elbise, uzun saçlar ise bir kordela ile toplanmış vaziyettedir.

Bu kabartma'daki usluþ tarzı eski Mısır'ın bu devirleriyle mukayese edilebilir benzerlikler göstermektedir.

Maden işçiliği ve nakil vasıtaları : Madenlerden yapılan âletler evvelki devrelere (El Obeid, Uruk) nazaran daha fazla'laşmıştır. Bu nakil vasıtalarının kolaylaşması ve çoğalmasıyla mümkün olmuştur. Öküz ve eşeklerin çektiği iki tekerlekli arabalar eşyaların bir yerden diğer yere nakline hizmet etmektedirler. Bunları silindirik mühürler üzerindeki resimlerde görüyoruz.

Cemdet Nasır'da bulunan bakır ve kurşun eşyalar arasında oltalar ve uçları yuvarlak bir makas ve diğer âletler henüz daha pek az ve belki de lüks mahiyettedir.

Hülâsa olarak Cemdet Nasır devri kültürünün büyük bir tekâmüle erişildiğini kaydetmek yerinde olur. Şöyle ki yazının tamamen keşfedilmiş olması, madenlerin az olsa da her işte kullanılacak tarzda umumileşmesi, sanat hayatında büyük bir gelişme görülmesi kaydedilmiye değer. Bu devre insanların her türlü ince zevklerini sanat değeri olan eserlerinden anlamak mümkündür. Resim ve kabartmalarda insanların hayvanlarla mücadelesi büyük yer işgal etmektedir. Harp sahnelerine pek tesadüf edilmemesi, sitelerdeki halkın birbirleriyle mücadele etmeksizin daha ziyade suh içinde yaşadıklarını belirtiyor.

Mimarî bakımından mâbet ve saraylar tuğlalardan yapılıyorsa da, hususî evlerin kamış ve kerpiçten ku'ubeler olduğu tahmin edilmektedir.

Bu devrin insanları çiftçi ve avcılardır. Keçi, öküz, eşek bakımı ve yetiştirilmesi ile ilgili olarak çobanlar bulunmaktadır.

Yine bu devirde insanların ölümlerini muhafaza etme ve gömme âdetlerinin başladığı anlaşıyor. Ölümler yan tarafa yatık, bacakları kıvrılmış ve hasırlara sarılmış olarak yatırılmışlar, ve yanlarına eşyalar ve damga mühürleri konulmuştur. Fakat

silindir mühürler yaşıyan şahıslara intikal ettiği için mezarlara konmamıştır. Dinî inanışlara gelince ilahları hakkında pek şey bilmiyorsak da, muskaların mevcudiyeti fena ruhlara ve kuvvetlere karşı korumak istemesine delâlet etmektedir.

Yıldızlar mahsulün bereket ve bolluğu problemleri kendilerini meşgul etmektedir.

İşte bütün bu elemanlarla ve yavaş yavaş aşağı Mezopotamya'nın topraklarına denizden nehirlerin getirdiği topraklarla kazanılması sayesinde aşağı Mezopotamya'nın protohistuvar devirlerin medeniyeti üzerine esaslı bir Sumer medeniyetinin inkişafı mümkün olmuştur.

Cemdet Nasır devri kültürü ise Sumerlerin eseri olduğu kabul edilmektedir. (Frankfurt) (*)